

Vad roligt att så många partier
kallar sig feministiska.
Riktig humor faktiskt.

Vad sägs om lite allvar?

ÄR KÖNET KALLARE ÄN KAPITALET?

Feminismens uppgång och fall i Sverige

TIINA ROSENBERG

Protest är när jag säger att det och det inte passar mig.
Motstånd är det när jag ser till att det som inte passar mig
inte heller längre sker.

Ulrike Meinhof, *Från protest till motstånd* (1968)

Detta är en sedelärande berättelse om feminismens politiska uppgång och fall under det nya millenniets första decennium. Skådeplatsen är ett Sverige där alla politiska partier, med undantag för moderater och kristdemokrater, förklarade sig som feministiska i början av 2000-talet. Även om det handlade om en begreppslig sammanblandning av jämställdhet och feminism var det världsunikt för ett land att dess partier uppfattade sig som feministiska. Feminister hade med varierande framgång varit aktiva i svensk politik under 1900-talet och 1970-talets vänstervåg fick förstärkning av feministiska grupper som placerade kvinnokampen jämsides med klasskampen. Sedan försvagades klasskampen och den vita, heterosexuella medelklassfeminismen besköts av postkoloniala och queera feminister ända till den dag då klasskampen återvände till den politiska agendan och krävde uppmärksamhet. Feministisk teori och aktivism har nämligen under de senaste tjugo åren offrat klasskampen och därigenom övergivit de fördelningspolitiska frågorna till förmån för en liberal breddning av feminismen. Nancy Fraser påpekade förra året att feminismen därigenom bidragit till nyliberalismen.¹ Dessutom har mycket av det som gått under beteckningen postmodern teori med rubriker som *After knowledge*,

After hope, After identity och After ethics förlorat sin aura. Uppvärderandet av överskridandet, den oupphörliga rörelsen och föränderligheten har tröttnat ut feminister som åter vill känna fast mark under fötterna.

Men den fråga som ställs här är om könet nu kallnat när motståndet mot kapitalet åter blivit hett? Om så är fallet är det på sin plats att påminna om följande.

Historisk upptakt: den stora skandalen

En viktig röst i den feministiska historiska berättelsen är Simone de Beauvoir. För Beauvoir är männens dominans över kvinnors frihet den stora skandalen i mänsklighetens historia. Den är alltid outhärdlig och kan aldrig accepteras. Det är samhällelig praxis och inte biologi som gör att flickor stannar kvar i passivitet och narcissism, och som tvingar pojkar till att bli aktiva subjekt, betonar Beauvoir. Vem har på ett mer effektivt sätt än hon skildrat den unga flickans fasa inför upptäckten att det är män och inte kvinnor som har makt här i världen? Varje gång flickan och så småningom den unga kvinnan gör anspråk på sin mänsklighet avvisas hon som aggressiv.²

Beauvoir visar i *Det andra könet* att kvinnor är förtryckta och att förtryck är motsatsen till frihet. Hon diskuterar makt, inte identitet. Beauvoir insisterar på nödvändigheten av att uppnå lika sociala, politiska och ekonomiska rättigheter för kvinnor och män. Avsaknaden av sådana rättigheter ger männen fritt spelutrymme som de dessutom använder sig av. Medvetandet är för Beauvoir fritt, inte märkt av könsskillnad utan av orättvisa sociala förhållanden. Beauvoir drömmer inte om ett samhälle bortom kön utan om ett samhälle där politisk likhet förutsätter social likhet. Beauvoir delar sin egalitära humanism med Karl Marx önskan om att göra upplysningstidens universella värden tillgängliga för alla. Så länge det inte förhåller sig så används könsskillnaden mot kvinnan.

Nästa steg: att organisera sig

Feministisk politik kan bedrivas på många olika sätt. Basformen är kvinno-rörelsen som lobbar och jobbar för alla kvinnor oavsett politisk övertygelse. Den är inte kopplad till något specifikt parti, utan ser det som sin uppgift att kämpa för kvinnors rättigheter i global skala. I den politiska feminismen går gränsen mellan socialistiska och liberala feminister som kan vara överens om mycket: kvinnolöner, kampen mot våld och kvinnors mänskliga rättigheter i bred bemärkelse. Men så fort diskussionen närmar sig fördelningspolitiken öppnar sig en klyfta – för att inte säga en avgrund – mellan socialisterna och liberalerna. På högersidan ses välfärdsstaten som förtryckande, könskonserverande och på det hela taget som ett hinder för kvinnors självständighet och

frigörelse, medan socialisterna håller fast vid sex timmars arbetsdag, hyreslägenheter, kommunala daghem för alla, avgiftsfria skolor och universitet, facklig kamp och solidarisk löne- och fördelningspolitik. Där borgerliga feminister talar om livspusslet, som ska lösas med hjälp av mer eller mindre avlönad arbetskraft i hemmen, diskuterar vänstersidan den gemensamma organisationen av vardagen. Beauvoir tog sig ton i denna fråga när hon 1976 påpekade att det inte går att vara höger och feminist.³

Hur göra: jämställdhet eller emancipation?

Det svenska språket skiljer mellan *jämställdhet* (lika villkor mellan kvinnor och män) och *jämlikhet* (alla individers lika värde). Grundtanken är att alla tjänar på jämställd och jämlik fördelning. Ojämställda och ojämlika samhällen har större sociala problem än jämställda och jämlika. Jämställdhet är dock inte emanciperande i sig utan i någon mening konserverande eftersom den i flera avseenden bekräftar de strukturer den är tillsatt att förändra. Män som diskar varannan tallrik är möjligen ett framsteg för jämställdheten, men inte nödvändigtvis för feminismen eftersom hela familjestrukturen behöver förändras och tänkas om. Feminism är däremot både emanciperande och utopisk. Emancipation stod i romersk rätt för att en man blev myndig. När verbet att 'emancipera sig' blev reflexivt fick det innebörden att frigöra sig från förtryck och stiga ut ur omyndighet. Från denna stund blev det ett framåtskridande begrepp med ett löfte om en framtid utan förtryck.

Den amerikanska statsvetaren Wendy Brown framhåller den revolutionära feminismen som ett ideal. Den vill förändra vårt sätt att vara i världen i stället för att ägna oss åt att organisera jämställdhet där välmenande politiska projekt oavsiktligt reproducerar den marginalisering den är har som mål att övervinna.⁴ Brown har en dröm bortom kön, utan en institutionaliserad och kontrollerad feminism. Hon menar att demokrati kräver politiska subjekt som ska begära frihet, jämlikhet och solidaritet, inte bara skapa organisationer för att åstadkomma demokrati. Men problemet med dagens representativa demokrati är att den inte lämnar tillräckligt utrymme för ett sådant aktivt medborgarskap. Skulle rättighetspolitiken och jämlikhetssträvan då vara helt poänglöst? Vad händer om feministiska idéer aldrig når arbete, politik, utbildning, fackligt engagemang och den praktiska organisationen av vardagsliv? Kom då ihåg vad Beauvoir säger om avsaknaden av rättigheter. Utan kvinnors lagliga rättigheter är fältet ännu

Män som diskar varannan tallrik är möjligen ett framsteg för jämställdheten, men inte nödvändigtvis för feminismen.

friare för männen att utöva sin makt. Bättre då med jämställdhetslagar än inga alls.

Nu gör vi det: feminister vill ha egen politisk makt

En popularisering av feminism ägde rum i Sverige under 1990-talet då en ny generation feminister började verka i medierna. I mitten av 1990-talet bildades de så kallade Stödstrumporna, en feministisk påtryckargrupp som genom sin slogan hela lönen, halva makten hotade med att bilda ett feministiskt parti om inte alla riksdagspartier skulle varva sina listor enligt modellen varannan damernas. Den gången blev det inget parti, men idén blev hängande i luften. Under tiden lyfte Gudrun Schyman Vänsterpartiet till en framgångsrik socialistisk och feministisk aktör i svensk politik.

Den 30 september 2003 fick jag och många andra ett e-postmeddelande från Gudrun Schyman, då ordförande för Vänsterpartiet, där hon talade om att hon från och med nu ställde sin riksdagsplats till den feministiska rörelsens tjänst för att du som feminist, genom mig, ska kunna delta i debatter, ställa frågor till regeringens ministrar, lägga förslag på lagändringar och tvinga de etablerade partierna att ta ställning i feministiska nyckelfrågor.⁵

Feminism höll nu på att växa till en självständig politisk kraft att räkna med i parlamentarisk politik, men nådde inte ända fram. Dramaturgin för den politiska feminismens svanesång under 00-talet blev aristotelisk. Peri-

**De partier som
i början av 2000-
talet förklarar sig
som feministiska
betonar inte längre
sitt feministiska
engagemang.**

petin, den vändpunkt som innebär en övergång till ett motsatt tillstånd, inträffade 2005 då feministkrigen tog vid. Feministiskt initiativ kom ut ur garderoben i april 2005 och i maj sände Sveriges television Evin Rubars dokumentär *Könskriget*. Efter en överhettad debatt och klappjakt på feminister började det politiska och mediala intresset för feminism nu sakta men säkert dala för att sedan i stort sett försvinna från den offentliga debatten.

De partier som i början av 2000-talet förklarar sig som feministiska betonar inte längre sitt feministiska engagemang. Riksdagspartier talar hellre om jämställdhet och jämlikhet. En av anledningarna till feminismens försvinnande är att den egalitära politiken alltid varit starkare än könspecificitet i allmänpolitiken. Under 00-talet återvände dessutom klassbegreppet till den politiska diskussionen och den nya diskrimineringslag som trädde i kraft i januari 2009 är mer jämlikhetsinriktad än jämställdhetsorienterad. Medan den samlade vänstern åter igen framhåller klasskamp

har könsfrågan inordnats som en diskrimineringsgrund bland ett antal andra. Beauvoir konstaterar i *Det andra könet* att kvinnor i regel solidariserar sig med män ur sin egen samhällsklass, inte med andra kvinnor över klassgränserna.

Kom ihåg: det har tagit alldeles för lång tid

Kvinnors frigörelsekamp har varit en långsam och motsägelsefull process. Kvinnor i vissa sociala grupper har i ett antal länder kunnat uppnå relativ frihet utan ta till våld. Samtidigt har önskan om att spränga systemet inifrån hindrat kvinnor att bygga upp en revolutionär rörelse som på ett konkret sätt gör motstånd mot män. I Monique Wittigs utopiska roman *Le guèrillères* tar kvinnor till väpnad kamp mot männen och i Valerie Solanas SCUM-manifest är det slut med duttandet och daltandet med män. I Solanaland är det aldrig någonsin kvinnor som är defekta. Daddys Girls är visserligen kukslickare som hatar sig själva, men detta har sin grund i deras olyckliga historia med patriarkatet. Och Daddys Girls är förändringsbara, när SCUM kommer efter deras arslen kommer de att skärpa sig fort, män är det inte, skriver författaren Sara Stridsberg i sitt förord till SCUM-manifestet.⁶ Från ord till handling med andra ord.

Den feministiska politiska organiseringen byggs upp kring känslodramaturgin ilska -> (för)undran -> hopp -> solidaritet.⁷ Sara Ahmed som diskuterar denna känslokoppling menar att ilskan sätter feministen i rörelse, medan (för)undran har kopplingar till den marxistiska traditionen med sin särskilda känsla för en revolutionär temporalitet med siktet inställt på framtiden. Under en längre period har denna typ av optimism varit lika förlegad som Beauvoirs egalitära humanism. Ställningstagande helhetsgrepp har under ett par decennier känts som fruktansvärt naiva. En myt som odlats är att vårt samhälle förändrats i grunden och att sociala strukturer knutna till kön, klass, nationalitet och sexualitet hörde till ett tidigare stadium, det moderna samhället. Sociala strukturer förändras över tid, men det innebär inte att strukturerna i sig på ett mirakulöst sätt försvunnit. Det är tvärtom viktigt att skärpa blicken för dessa strukturer som lätt osynliggörs när de ändrar skepnad. Det nyliberala samhället har lyckats övertyga många om att jämlikhet är individens eget ansvar. Vad än värre är att det också dras likhetstecken mellan lika möjligheter och jämlikhet.

I ett sådant läge är det förstås lockande att dras till negativiteten, till att ge upp hoppet, att vända politiken ryggen eftersom den egentligen aldrig fungerat för feministiska syften och aldrig varit till för feminister. Men negativitet och bristen på solidaritet är en ingen väg att gå. Även Judith Butler, som i

Genustrubbel 1990 tog avstånd från en solidaritet kvinnor emellan, har återtagit ordet solidaritet i sitt engagemang för fred.⁸ Det är i solidariteten med olika sårbara och förtryckta grupper som feminister ska finna energi och förtröstan. Det är givet att feminister kommer att falla igen. Vi ska bara komma ihåg att falla bättre.

Noter

- 1 Nancy Fraser: "Feminism, Capitalism and the Cunning of History", *New Left Review* 56, March-April 2009, s. 97-118.
- 2 Simone de Beauvoir: *Det andra könet* Nordstedts, [1949], 2002. Se även Toril Moi: *Simone de Beauvoir. Hur man skapar en kvinnlig intellektuell*, Symposium, 1996.
- 3 <http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/de-beauvoir/1976/interview.htm>.
- 4 Wendy Brown: *Edgework. Critical Essays on Knowledge and Politics*, Princeton University Press 2005. Se även Wendy Brown: *Att vinna framtiden åter*, Atlas 2008.
- 5 "Till alla feminister", epostmeddelande från Gudrun Schyman den 30 september 2003.
- 6 Sara Stridsberg: Förord till Valerie Solanas *SCUM Manifest*, *Modernista* 2003, s. 19.
- 7 Sara Ahmed: *The Cultural Politics of Emotion*, Routledge 2004.
- 8 Judith Butler: *Frames of War: When Is Life Grievable*, Verso 2009. Se även den svenska översättningen *Krigets rammar- när är ett liv sörjbart?*, Tankekraft 2009 och <http://www.thenation.com/doc/20100426/butler>.

Tiina Rosenberg är professor i genusvetenskap vid Lunds universitet och docent i teatervetenskap vid Stockholms universitet.
E-post: tiina.rosenberg@genus.lu.se